

Vlaanderen
is erfgoed

Beschermingsdossier

Het grafteken Lasserre in Beersel (Dworp)

monument

Agentschap
Onroerend
Erfgoed

Beschermingsdossier:

Het grafteken Lasserre, Beersel (Dworp), Molenveld zonder nummer -
monument

INHOUDELIJK DOSSIER

Dossiernummer: 4.001/23003/107.1

Joeri Mertens

7/11/2019

INHOUDSTAFEL

1.	Beschrijvend gedeelte	4
1.1.	Inleiding.....	4
1.2.	Situering	4
1.3.	Historisch overzicht	4
1.3.1.	Henry Lacoste (1885-1968).....	4
1.3.2.	De stijl van Henry Lacoste.....	5
1.3.3.	De funeraire realisaties van Lacoste	6
1.3.4.	De families Lambert, Lasserre en van Ex en het grafteken te Dworp	8
1.3.5.	Het grafteken Lasserre.....	8
1.4.	Beschrijving met inbegrip van de erfgoedelementen en erfgoedkenmerken.....	10
1.5.	Fysieke toestand van het onroerend goed	10
2.	Evaluerend gedeelte	10
2.1.	Evaluatie van de erfgoedwaarden	10
2.2.	Motivering van het type bescherming.....	11
2.3.	Motivering van de afbakening van de bescherming	11
2.4.	Juridische toestand.....	12
2.4.1.	Onroerend Erfgoed:	12
2.4.2.	Ruimtelijke Ordening:	12
3.	Beheersvisie	12
3.1.	Beheersdoelstellingen voor het beschermd onroerend goed	12
3.2.	Bijzondere voorschriften voor het beschermd onroerend goed.....	13
3.3.	Toelatingsplichtige handelingen voor het beschermd onroerend goed	13
4.	Bronnen	13
5.	Bijlagen bij het inhoudelijk dossier	14
5.1.	Omgevingsplan	14
5.2.	Fotobijlage	14
5.3.	Documentatie	14
5.4.	Onderzoeksverslag 'Funerair erfgoed in de Vlaamse Rand'	14

1. BESCHRIJVEND GEDEELTE

1.1. Inleiding

In de beleidsbrief 2017-2018 voorziet minister Bourgeois onder initiatief 14 het verder inventariseren en opstellen van beschermingsvoorstellen in hanteerbare deelpakketten. Daarbij wordt de Vlaamse Rand genoemd als initiatief volgend op de lopende herinventarisatie. Dit dossier behoort tot de thematisch-geografische beschermingscampagne 'Funerair erfgoed in de Vlaamse Rand', meer bepaald het deeldossier 'graftekens uit het interbellum'.

Het onderzoeksrapport als bijlage bij dit dossier biedt een overzicht van het onderzoek en de resultaten ervan. Het doet een voorstel naar bescherming van verschillende funeraire items. Het beschermingsvoorstel wordt verder gekaderd door een historisch overzicht van het thema, waardenstellingen en selectiecriteria. De toepassing op het individuele grafteken Lasserre is neergeschreven in het beschermingsdossier en terug te vinden in de motivering van de bescherming.

Het grafteken is ontworpen door van Henry Lacoste (1885-1969). Voor de villa Limpens in Overijse, eveneens een ontwerp van Henry Lacoste, is een beschermingsdossier in opmaak.

1.2. Situering

Het grafteken Lasserre naar ontwerp van Henry Lacoste is gelegen op de begraafplaats van Beersel (Dworp), Molenveld. Het grafteken is bevestigd tegen de westelijke muur. Het gaat om de enige tot op heden gekende funeraire realisatie van Henry Lacoste in Vlaanderen.

1.3. Historisch overzicht

1.3.1. Henry Lacoste (1885-1968)¹

Henry Lacoste werd in januari 1885 geboren in Doornik als zoon van Edmond Lacoste en Marie-Thérèse Dewolf. De familie Lacoste was reeds decennia lang actief in de metaalbewerking te Doornik. Henry raakte zo van jongs af aan vertrouwd met de ambachtelijke praktijk.

Hij volgde in zijn tienerjaren een klassieke opleiding aan het college van Kain, een deelgemeente van Doornik. Zijn baccalaureaat filosofie behaalde hij in Lille (Rijsel) in 1908. Lacoste ontwikkelde een steeds grotere interesse voor architectuur. In 1908 schreef hij

¹ De biografie (hoofdstuk 1.3.1.) en de stijlbeschrijving (hoofdstuk 1.3.2.) werden gebaseerd op:

- HENNAUT E. en LIESENS L. 2008: *Henry Lacoste, architecte*, Brussel, 72-85, 243-248.
- HENNAUT E. 2003: *Un imaginaire Art Deco, Henry Lacoste*, Brussel, 3-19.
- HENNAUT E. 2003: Lacoste, Henry in: VAN LOO, A. (red.), *Repertorium van de architectuur in België van 1830 tot heden*, Antwerpen, 383-384.
- PECQUET B. 2015: De eigen woning van Henry Lacoste in Oudergem een uitzonderlijk ontwerp van een atypische architect, in: WAUTERS T. (ea), *Erfgoed Brussel N°017*, Brussel, Erfgoed Brussel, 100-111.
- AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2018: *Lacoste, Henri* [online], <https://inventaris.onroenderfgoed.be/dibe/persoon/3178> (geraadpleegd op 26 april 2018)
- ANSEEUW A., NEVEJANS A., VAN IMPE E. 2013: *Henry Lacoste* [online], http://www.odis.be/lnk/PS_77864 (geraadpleegd op 26 april 2018).
- S.N. s.d.: *Henry Lacoste (1885-1968)* [online], <http://www.hetstillepand.be/lacoste.html> (geraadpleegd op 26 april 2018).
- VANDEVOORDE J. 2012: Lacoste, Henry in: S.N., *Nouvelle Biographie Nationale, tome 11*, Brussel, 227-228.

zich in voor de richting architectuur aan de Koninklijke Academie voor Schone Kunsten te Brussel. Hij kreeg er les in het atelier van Ernest Acker (1852-1912). Zonder problemen behaalde Henry Lacoste vier jaar later het diploma architectuur. Vervolgens trok hij naar Parijs waar hij studeerde aan de *Ecole National des Beaux-Arts*. Hij haalde er in 1913 het '*Diplômé par le gouvernement*'.

Nagenoeg onmiddellijk na het behalen van zijn diploma kreeg Lacoste de mogelijkheid om met de *Ecole Française d'Athènes* naar Delphi te reizen. Hij werkte er mee aan de opmeting van de Apollotempel. Het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog noodzaakte hem vroeger terug te keren dan gepland.

Terug in België werkte Lacoste vanaf 1915 als oorlogsvrijwilliger mee aan de '*Mission Dhuicque*', onder leiding van Eugène Dhuicque (1877-1955). De Mission bracht het Belgisch patrimonium in de frontzone in beeld en probeerde het zoveel mogelijk in veiligheid te brengen. Lacoste bestudeerde de gebouwen in Veurne en omgeving. Na de Eerste Wereldoorlog kreeg Lacoste opdrachten voor reconstructies van gebouwen en de oprichting van gedenktekens voor de gesneuvelden. Eén van de voornaamste projecten waaraan hij tussen 1919 en 1926 werkte, was de reconstructie van het dorp Bléharies in de provincie Henegouwen. De kerk, de pastorie en het gemeentehuis zijn er naar zijn ontwerp gerealiseerd.

In 1921 reisde Lacoste voor een tweede maal naar Griekenland om er zijn archeologische opdracht te voltooien. Wanneer hij in 1923 terugkeerde naar België vestigde het gezin Lacoste zich in Brussel en begon Henry Lacoste zijn eigen architecturaatelier. Hij had op dat moment reeds een reputatie als architect opgebouwd.

Van 1930 tot 1938 leidde hij de opgravingscampagnes in Apamea (Syrië). Hij was de drijvende kracht achter de reconstructie van de Apameazaal in het Museum voor Kunst en Geschiedenis in Brussel.

Vanaf de jaren 1920 ontwikkelde Henry Lacoste zich steeds meer tot een gepassioneerd en begeesterend pedagoog. Tot aan zijn pensioen in de jaren 1950 onderwees hij verschillende cursussen zoals architectuurgeschiedenis en architectuurtheorie aan de Academie voor Schone Kunsten in Brussel. Bovendien was hij er van 1954 tot 1957 directeur. Lacoste combineerde tot in de jaren 1950 de functies van architect, archeoloog en pedagoog wat hem tot een veelzijdig en getalenteerd leraar maakte. Henry Lacoste stierf in Doornik in 1968.

1.3.2. De stijl van Henry Lacoste

De ontwerpen van Lacoste getuigen van een persoonlijke stijl, die steeds het midden houdt tussen verleden en heden. De architecturale stijl van Henry Lacoste getuigt in lijnvoering, vormversobering, kleur- en materiaalgebruik van de art deco. Zijn fascinatie voor het verleden, in het bijzonder door de klassieke oudheid die hij bestudeerde in Griekenland, Syrië en Bagdad vindt een hertaling in zijn architectuur. Hij wordt in 2005 door Crunelle en Loze geroemd om zijn architectuur die verlicht is door de geschiedenis.²

Lacoste beperkt zich niet tot het blindelings imiteren van antieke stijlen, maar herwerkt deze in de decoratieve elementen van zijn architecturaal oeuvre. Zijn trouw aan de klassieke canon levert hem kritiek op van de modernisten uit het interbellum.

In zijn eigen woning te Oudergem uit 1926 weet hij diverse archeologische invloeden te combineren met een moderne ruimteopdeling en decoratie. Hij schrikt er niet voor terug om afgietsens van Babylonische friezen te verwerken en die te combineren met een afgietsel van 'de maagd met het kindje Jezus' door Donatello. In zijn oeuvre zijn ook

² PECQUET B. 2015: De eigen woning van Henry Lacoste in Oudergem een uitzonderlijk ontwerp van een atypische architect, in: WAUTERS T. (ea), *Erfgoed Brussel N°017*, Brussel, Erfgoed Brussel, 110.

middeleeuwse elementen als overkragende consoles en renaissance-elementen als hoektorentjes te vinden.

Na de oorlog blijkt Lacoste interesse, inspiratiebronnen en werkwijze uit de reconstructie van de universiteitsbibliotheek van Leuven.³ Voor de leeszaal in art deco laat Lacoste zich inspireren door Afrikaanse en antieke invloeden waarbij hij zijn inspiratiebronnen harmonieus weet te integreren in een modern design.

In de inventaris van het onroerend erfgoed staat Henry Lacoste vermeld met 16 relictten waaronder het sanatorium van Buizingen (1927-1938) (bijlage 5.3. documentatie, foto 12), de mijnkerken in Beringen (1939-1943) en Zwartberg (1937-1941), de Villa Limpens in Overijse (1930) en de universiteitsbibliotheek van Leuven.⁴

1.3.3. De funeraire realisaties van Lacoste⁵

Lacoste was met het ontwerp van het grafteken Lasserre niet aan zijn proefstuk toe. Hij ontwierp zeker sinds 1907 graftekens. Het grafteken voor Marguerite De Wolf op de begraafplaats van Elsene uit 1907 is het oudste bekende ontwerp. Hij ontwierp het grafteken nog tijdens zijn studietijd. Het is een kruis in 'style grec'. Tijdens het interbellum realiseerde hij tevens enkele begraafplaatsen in Wallonië en het crematorium van Ukkel.

Een stilistische analyse van zijn ontwerpen voor graftekens werd nog niet gepubliceerd. In de literatuur werd vooral aandacht besteed aan zijn architecturale funeraire oeuvre. Ook in de contemporaine literatuur werd er weinig aandacht besteed aan de graftekens ontworpen door Henry Lacoste. De *Inventaire du patrimoine culturel immobilier van Wallonie Patrimoine AWaP* bevat geen funeraire realisaties door Henry Lacoste. In het artikel van Lernout G. uit 2011 werd het funeraire oeuvre van Lacoste kort vermeld waarbij slechts twee realisaties van Lacoste werden opgenomen: "De meest geslaagde voorbeelden zijn het ontwerp en de toegangspoort van het kerkhof van Lessen vóór de oorlog en het heel kunstzinnige graf voor de familie Lasserre op het kerkhof van Dworp na de oorlog."⁶

Hennaut en Liesens vermelden in hun publicatie uit 2008 de Doornikse graftekens van Alfred Ghyselincq (1911) en de familie Wilms-Fontaine (1912, 5.3. Documentatie, foto 8). Daar komen voor de eerste keer de typerende elementen van het funeraire oeuvre van Lacoste naar voor. Lacoste zal de spreekwoordelijke eeuwigheid van de dood verbeelden door de traditionele vormgeving van de stèle met kruis te combineren met een weloverwogen structuur, materiaalgebruik, ornamenten en waterafvoer zodat het grafteken de tijd zal weerstaan. Tevens wordt het belang van het lettertype als kenmerkend element van de graftekens van Lacoste duidelijk. Het grafteken voor generaal Jacquet uit 1923-1924 in Elsene toont een nieuw element dat hij toevoegt aan zijn oeuvre: de combinatie van duurzame en tijdelijke materialen als symbool van het eeuwige en het tijdelijke.

Na de Eerste Wereldoorlog wordt Henry Lacoste erkend omwille van zijn vermogen om geschiedenis en symboliek te vermengen in zijn funeraire oeuvre. De oorlogsgedenktekens die hij ontwerpt tijdens het interbellum en het ossuarium voor de Belgische soldaten op Père Lachaise (1922, 5.3. Documentatie, foto 10) kenmerken zich door monolieten, dolmen en Egyptische invloeden als sarcofagen, leeuwen, zuilen, piramiden, enzovoort die op

³ AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2018: *Centrale Bibliotheek Katholieke Universiteit Leuven* [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/74154> (geraadpleegd op 4 februari 2019).

⁴ AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2018: *Lacoste, Henri* [online], <https://inventaris.onroenderfgoed.be/dibe/persoon/3178> (geraadpleegd op 26 april 2018).

⁵ HENNAUT E. en LIESENS L. 2008: *Henry Lacoste, architecte*, Brussel, 73-80.

⁶ http://lampspw.wallonie.be/dgo4/site_ipic/index.php/recherche/recherche (geraadpleegd op 4 februari 2019).

⁶ LERNOUT G. 2011: Architect Henry Lacoste en het sanatorium Barones Lucie Lambert te Buizingen, in: *Hallensia*, 33/1, 48.

eigentijdse manier hertaald zijn. Het grafteken van de familie Lacoste (1928, 5.3. Documentatie, foto 11) in Doornik weerspiegelt zeer sterk de artistieke visie van Henry Lacoste op graftekens. Hij ontwerpt een zeer laag grafteken aan de rand van een rotonde. Een lage muur langs drie zijden van het perceel grenst het graf af. Een kleine verhoogde stèle met vermelding van de naam 'Lacoste' doorbreekt de muur. Een Maltees kruis in een cirkel en met vier hosties in de oksels is de enige symboliek. Hennaut en Liesens wijzen als conclusie bij Lacostes funeraire realisaties op de grote artistieke diversiteit in de funeraire vormgeving van Lacoste. Als voorbeeld van die variëteit wordt het grafteken Lasserre in Beersel aangehaald. De auteurs gaan niet verder in op het grafteken.

In de oevrecatalogus van het werk van Henry Lacoste worden slechts twee funeraire projecten in Vlaanderen vermeld: een grafteken voor Jean Agache in De Panne en het grafteken Lasserre in Dworp.⁷ Het is onduidelijk of de stèle voor Jean Agache op de militaire begraafplaats van De Panne gerealiseerd werd. De inventarisfiche (ID200966) vermeldt de stèle in elk geval niet. Het grafteken Lasserre uit 1946 is voor zover bekend de voorlaatste funeraire creatie van Lacoste, en zijn laatste in Vlaanderen.

Het Fonds Lacoste in de '*Archives d'Architecture Moderne*' bewaart volgende ontwerpen van graftekens:

Grafteken met een helm op een zuil (ongedateerd)
Grafteken voor de familie Adolphe Robert-Jones (ongedateerd)
Grafteken voor de familie Nouvion (ongedateerd)
Grafteken voor Louis Carton in Doornik (ongedateerd)
Grafteken voor Marguerite De Wolf (ongedateerd)
Grafteken voor de familie Ornitoni (ongedateerd, 5.3. documentatie, foto 9)
Grafteken voor Alfred Ghyselinc (1911)
Grafteken voor de familie Wilms-Fontaine (1911, 5.3. documentatie, foto 8)
Grafteken voor kapitein Albert Van Egroo (omstreeks 1915)
Grafteken voor Jean Fabri (1917)
Grafteken voor de familie Masquelier (1919)
Grafteken voor Henry Ghyselinc in Doornik (1919)
Stèle voor Jean Agache op de militaire begraafplaats Duinhoek, De Panne (1919)
Projecten voor de graftombe van de familie Loiseau-Lacoste in Doornik (1920-1923)
Ossuarium voor de Belgische soldaten op Père Lachaise (1922, 5.3. documentatie, foto 10)
Grafteken voor de familie Carton in Doornik (1923)
Monument voor E. Psichari op de militaire begraafplaats van Forêt de Rossignol (1923)
Grafteken voor generaal Jacquet in Elsene (1923)
Grafteken voor de familie Agache in Templeuve (1923)
Grafteken voor de familie Lacoste in doornik (1928, 5.3. Documentatie, foto 11)
Grafteken voor de familie Waucquez-Chagué op het kerkhof van Laken (1932)
Grafteken voor de familie Carton in Doornik (1943)
Grafteken op de begraafplaats van Dworp (1946)
Grafteken voor de familie Van Den Corput in Assenois (1956)

Tijdens het interbellum maakte hij ook ontwerpen voor volledige begraafplaatsen:

Begraafplaats van Lessines (1919, 1924-1933)
Een nieuwe begraafplaats in Thumaide (1919)
Een nieuwe begraafplaats in Moustir (1919)
Vergroting van de Zuidbegraafplaats in Doornik (1926)
Project voor de Noordbegraafplaats in Doornik (1927-1928)
Begraafplaats van Blandain (1929).

Tussen 1930 en 1932 ontwierp hij in samenwerking met Lucien de Vestel (1902-1967) het eerste crematorium van België in Ukkel.

⁷ CULOT M., HENNAUT E. & LIESENS L. 1999: *Catalogue des collections tome II Archives d'Architecture moderne*, Brussel: 228-259.

In het grafteken voor de familie Lasserre toont Henry Lacoste zijn typische vormentaal. Het verleden wordt hertaald in art deco. De vormgeving van de bronzen grafplaten met rolwerk verwijst naar de noordelijke renaissance. De vormuitzuivering, de plaatsing van het grafteken tegen de muur, de centrale bronzen plaat die de voorstelling van een kruis met een afdak in herinnering brengt en de gestileerde papaver die de kruisvorm suggereert, getuigen van een moderne benadering die ingaat tegen de op dat ogenblik traditionele vormgeving met een natuurstenen zerk en stèle. Het geheel getuigt van het vertrouwen van Lacoste met de eeuwenoude funeraire symboliek van de papaver of slaapbol. Het materiaalgebruik en de bakstenen druiplijsten worden geïntegreerd om de sporen van te tijd te verhinderen. Kenmerkend is zijn combinatie van eeuwige materialen met tijdelijke materialen, hier de planten van de graftuin.

1.3.4. De families Lambert, Lasserre en van Ex en het grafteken te Dworp

1.3.4.1. De familie Lasserre⁸

De eerste bijgezette persoon in het familiegraf is Julia Lambert (geboren Gourlet, gehuwd met Ruffin Lambert). Haar dochter Christiane Lambert huwde met Jean Lasserre (Meung-sur-Loire Frankrijk 1896 – Ukkel 1987)⁹, de concessiehouder. Jean en Christiane verloren in 1946 hun dochtertje Roseline Lasserre wat de aanleiding was om het grafteken op te richten. In dat jaar verwierf Jean Lasserre extra grafpercelen én ontwierp Henry Lacoste het grafteken. Hun tweede dochter Veronique Lasserre huwde met Raymond van Ex. Zodoende werden de families Lasserre en van Ex met elkaar verbonden. Hun in 1969 vroeg gestorven zoontje Christophe van Ex werd eveneens in het graf bijgezet. Jean Lasserre, nog steeds de concessiehouder, bevestigde bij brief van 7 juli 1969 aan de gemeente dat zijn kleinzoon Christophe van Ex in de familiekerelder mocht worden bijgezet.¹⁰

De familie Lasserre was producent van verwarmingsinstallaties, verbonden aan de 'Etablissements Lacoste' in Doornik.¹¹ Hoe de familie in Dworp terecht kwam, is onduidelijk. Het gezin Jean en Christianne Lasserre-Lambert bewoonde in 1946 het domein 'Le Bois-aux-charmes', Bruineput in Dworp. In 1969 woonde het gezin in Sint-Gillis.

Vermoedelijk zijn de professionele banden tussen de families Lasserre en Lacoste de reden waarom de familie Lasserre aan Henry Lacoste vroeg het grafteken te ontwerpen.

1.3.4.2. De familie van Ex-Lasserre¹²

De familie Raymond en Veronique van Ex-Lasserre woonde in 1969 in de ouderlijke villa 'Le Bois-aux-charmes'. De familie van Ex was een familie van Franstalige industriëlen zonder veel contact met de dorpsgenoten. Er waren begin jaren 1960 volgens de toenmalige dienstmeid 3 zonen en 1 dochter.¹³

1.3.4.3. De familie Lambert¹⁴

Later werden nog twee telgen uit de familie Lambert bijgezet: Pierre Lambert (+1931) en Franz Lambert (+2004). Vermoedelijk gaat het om familieleden en afstammelingen van Ruffin Lambert die gehuwd was met Julia Gourlet.

1.3.5. Het grafteken Lasserre

⁸ Informatie verstrekt door H. Vanden Bosch op 12 november 2018.

Gemeente Beersel, softwareprogramma begraafplaatsbeheer.

Gemeentearchief Beersel, Gemeentearchief Dworp, concessies begraafplaats, Jean Lasserre.

⁹ Informatie verstrekt door P. De Jonghe op 10 december 2018.

¹⁰ Gemeentearchief Beersel, Gemeentearchief Dworp, concessies begraafplaats, Jean Lasserre.

¹¹ HENNAUT E. & LIESENS L. 2008: *Henry Lacoste, architecte*, Brussel, 251.

¹² Informatie verstrekt door H. Vanden Bosch op 12 november 2018.

¹³ Informatie verstrekt door Willy De Braeckeleer op 11 november 2018.

¹⁴ Informatie verstrekt door H. Vanden Bosch op 28 november 2018.

Volgens de bewaarde epigrafie en een oude foto gepubliceerd in 1983 (bijlage 5.3 documentatie, foto 2) zijn volgende personen met zekerheid in het graf bijgezet:

Julia Lambert (+1944, meisjesnaam Gourlet), Roseline Lasserre (+ 1946, 7 maanden oud), Christophe-Emanuel van Ex (+1969, 12 dagen oud). Daarnaast ligt ook Raymond van Ex (+1985) er begraven en twee leden van de familie Lambert: Pierre Lambert (+1931) en Franz Lambert (+2004).

De concessie bestaat vandaag uit drie grafpercelen. Op 24 juni 1946 kende de gemeenteraad van Dworp een concessie toe aan Jean Lasserre van 15m² voor 15.000 frank. Het ging om een grafperceel van 6 x 2,5 meter. De concessietoelating vermeldde expliciet dat Roseline Lasserre, dochter van Jean Lasserre er als eerste werd bijgezet. Vermoedelijk werd de schoonmoeder van Jean Lasserre, Julia Gourlet (+1944) later bijgezet.

Op 3 oktober 1946 verzocht Jean Lasserre de gemeente om beide percelen van 1,50 meter breed, links en rechts van de bestaande concessie, aan hem te verkopen. Zo kreeg hij een grafconcessie van 9 meter breed met een oppervlakte van 22,50m². Ook dat werd toegestaan want op 10 december 1946 betaalde Jean Lasserre 7.500 frank aan de gemeente.

Een eerste ontwerp voor het grafteken Lasserre opgemaakt door Henry Lacoste dateert van 10 mei 1946 (bijlage 5.3 documentatie, foto 3).¹⁵ Op dat ogenblik lag het concept reeds vast. Het grafteken bestond uit verschillende tekstplaten in rolwerk, opgehangen tegen de bakstenen muur van de begraafplaats. Op de tekstplaten stond duidelijk de naam Lasserre te lezen. De graftuin werd beplant met haagjes in zigzagmotief, heesters en bloemenperken. Ertussen werd gras voorzien. Aan de overzijde van het pad, dus buiten de concessie, werden vier bomen voorzien wat het geheel meer diepte gaf.

Een aangepast definitief ontwerp is gedateerd 1 oktober 1946. (bijlage 5.3 documentatie, foto 5) Het grafperceel is dan 9 meter breed en 2,5 meter diep. Dat correspondeert met de concessieaankopen van Jean Lasserre op 24 juni en 3 oktober 1946. Lacoste hield in het ontwerp rekening met het hellende terrein en de bestaande getrapte muur. Hij drukt de maten voornamelijk uit in baksteenlagen. Lacoste voorzag een graftuin afgeboord door twee hagen. In vergelijking met het voorontwerp zijn de tekstplaten smaller en hoger geworden. Ze zijn nu zeven baksteenlagen hoog. Lacoste voorzag dat de platen op gelijke afstand van elkaar werden opgehangen aan de muur, namelijk 80 centimeter van middelpunt naar middelpunt. De afstand van de haag tot het middelpunt van de eerste tekstplaat is 70 centimeter en van het kruis tot de volgende tekstplaat 90 centimeter. De tekstplaten worden ondersteund door uitspringende bakstenen. Lacoste schreef veldsteen voor die steens is ingemetseld en 10 cm uit de muur springt. De druiplijsten boven de tekstplaten bestaan uit een rij horizontaal/liggend verwerkte, licht hellende en uitspringende bakstenen met eronder een rij bakstenen in muizentandverband. Het ontwerpplan van mei 1946 toont in detail hoe de stenen moeten geplaatst worden (bijlage 5.3 documentatie, foto 5). De graftuin wordt langs beide zijden afgesloten met een dwars geplaatste geschoren haag van 50 cm breed. De tuin wordt beplant met een zigzagvormige recht geschoren buxushaag in een gazon. Verder voorzag Lacoste geschoren bolvormige taxussen.

Een detailplan eveneens gedateerd 1 oktober 1946 en gesigneerd door Lacoste toont het ontwerp voor de tekstplaten met hun rolwerk en profiel (bijlage 5.3 documentatie, foto 6). Het ontwerp toont eveneens de lettering die Lacoste voorschreef. Het plan is in 1975, na de dood van Lacoste, opgehoogd met stift om te dienen als ontwerp voor de tekstplaat van Maurice Lasserre (1886-1975). In hoeverre het ontwerp in 1975 werd uitgevoerd, is onbekend. Er is geen enkele tekstplaat voor Maurice Lasserre op het grafteken bewaard gebleven. Ook op dat plan wordt de verankering van de plaat in de muur duidelijk weergegeven.

¹⁵ CIVA, Archief, Fonds Lacoste, sepulture au cimetiere de tourneppe 1946 Lasserre.

Tot slot bleef een detailplan uit 1946 voor de vormgeving van het kruis bewaard (bijlage 5.3 documentatie, foto 7). De basisvorm is herkenbaar. Een profieldoorsnede wordt aangegeven. Het is een vegetatief ontwerp. De papaver is nog niet opgenomen als centraal motief. Uitvoeringsplannen voor het kruis bleven niet bewaard.

1.4. Beschrijving met inbegrip van de erfgoedelementen en erfgoedkenmerken

Grafteken in art deco, oorspronkelijk bestaande uit negen bronzen platen opgehangen tegen de getrapte bakstenen muur van de begraafplaats, met ezelsrug. Ervoor ligt een graftuin die links en rechts afgeboord wordt met een haag uit *Taxus Baccata*. *Buxus* is gebruikt voor een deels bewaard, recht geschoren haagje in zigzag-motief in de verder met witte kiezels bedekte graftuin (oorspronkelijk gras).

Het grafteken bestaat vandaag uit zes identiek vormgegeven bronzen tekstplaten, geordend rond een centrale pijlvormige plaat met de afbeelding van een papaver. Uitspringende bakstenen en kleine druiplijsten met een muizentandfries dragen en beschermen de bronzen platen. Oorspronkelijk waren er acht tekstplaten aan de muur bevestigd. De plaats van de verdwenen platen is dankzij de bewaarde druiplijsten duidelijk zichtbaar in de opbouw van de bakstenen muur. De bronzen platen zijn geïnspireerd op rolwerk, een kenmerk van de noordelijke renaissance. Ze zijn opgevat als een kader waarbinnen vervolgens kleinere tekstplaten met de epigrafie werden bevestigd. Enkel voor Julia Lambert (+1944) werd de epigrafie in de ontwerpen van Lacoste ingehamerd. Vermoedelijk toont die tekstplaat de authentieke wijze waarop Lacoste de tekstplaten en de epigrafie ontwierp. De epigrafie luidt 'Julia/ Lambert/ 5 4 1868 + 12 4 1944'. De centrale grafplaat met de papaverplant is pijlvormig. De papaverplant vormt een kruis. De papaverbollen staan symbool voor de eeuwige slaap en zijn een zeer bekend funerair symbool.

De grafkelder opent aan de voorzijde.¹⁶

1.5. Fysieke toestand van het onroerend goed

De fysieke toestand van het onroerend goed waarvoor dit beschermingsdossier wordt opgemaakt is vastgesteld tijdens een plaatsbezoek op 14 februari 2018 en op 6 december 2018. De fysieke toestand is op dat moment fotografisch gedocumenteerd. Deze registratie is als bijlage bij het ministerieel besluit gevoegd en geeft een beeld van de toestand van het onroerend goed op het moment van de bescherming.

Behoudens verborgen gebreken, bevindt het grafteken zich in goede bouwfysische toestand. Het stevig verankeren van de bronzen grafplaten is noodzakelijk. Eén, mogelijk twee grafplaten zijn verdwenen, de aanhechtingspunten zijn nog zichtbaar in het metselwerk. Een foto uit 2003 (5.3 documentatie, foto 2) toont de nu verdwenen grafplaat voor Roseline Lasserre. Alle grafplaten zijn identiek en goed fotografisch geregistreerd. De *buxus* is ziek.

2. EVALUEREND GEDEELTE

2.1. Evaluatie van de erfgoedwaarden

Het grafteken Lasserre werd geselecteerd omwille van volgende criteria:

Uniek grafteken in het oeuvre van Henry Lacoste en zijn enige realisatie in Vlaanderen. De vormgeving is representatief voor zijn funeraire oeuvre waar hij eeuwigheid en tijdelijkheid tegenover elkaar plaats door het gebruik van resistente materialen als metaal (brons?) en baksteen tegenover eeuwig groene beplanting in de graftuin (gras en *buxus*). De

¹⁶ Informatie verstrekt door P. De Jonghe op 10 december 2018.

vormgeving van het grafteken met bakstenen druiplijsten boven de grafplaten is representatief voor Lacoste die zo het verval van de materialen wil vertragen. De papaver of slaapbol is een representatief funerair symbool dat staat voor de slaap van de dood. Hier werd de plant op unieke manier vorm gegeven zodat de papaver ook het kruis verbeeldt. Het grafteken is door zijn ligging op de begraafplaats en tegen de muur van de begraafplaats herkenbaar als een grafteken. Het grafteken in combinatie met de muur en de graftuin vormen een herkenbare en goed bewaarde context.

Het grafteken Lasserre heeft eenzelfde grondvorm als het familiegraf Lacoste: een muur met naamvermelding.

Ondanks dat het grafteken door een architect werd ontworpen, wordt er gekozen voor de artistieke waarde. De artistieke waarde wordt als volgt omschreven: "*Een onroerend goed heeft artistieke waarde als het getuigt van het kunstzinnige streven van de mens in het verleden*"¹⁷. Gezien het unieke karakter van het grafteken ontworpen door Henry Lacoste en de atypische art-decovormgeving, wordt ervoor gekozen om het kunstzinnige streven te benadrukken in plaats van de architecturale waarde die eerder op generaliserende tendensen wijst (typologie, stijl, oeuvre of materiaalgebruik van een periode).

De artistieke waarde wordt als volgt omschreven:

Het grafteken Lasserre is één van de laatste graftekens naar ontwerp van de vooraanstaande architect, archeoloog en pedagoog Henry Lacoste en vermoedelijk het enige bewaarde grafteken van Lacoste in Vlaanderen. Het grafteken werd ontworpen voor de familie Lasserre in 1946. Er is geen gelijkaardig grafteken in Vlaanderen bekend. Het grafteken in art deco bestond oorspronkelijk uit negen individuele bronzen grafplaten tegen de bakstenen muur aangebracht.

Het grafteken is representatief voor de stijl van Lacoste waarbij traditionele vormgeving gecombineerd wordt met voorzichtige vernieuwing. Dat is herkenbaar in de combinatie van het 16de-eeuwse rolwerk met de gestileerde papaver. De papaver zelf herinnert in zijn vormgeving aan het kruis terwijl de vorm van de grafplaat herinnert aan een overdekt kruis. De papaver, een gekend funerair symbool, verwijst reeds eeuwen naar de slaap der doden en is representatief voor de verwerking van historische kennis door Lacoste .

De epigrafie voor Julia Lambert getuigt van het grote belang van lettering binnen het funeraire oeuvre van Lacoste. In zijn materiaalgebruik en vormgeving van het grafteken, onder andere door het gebruik van bakstenen druiplijsten verbeeldt Henry Lacoste niet alleen de eeuwigheid maar streeft hij er ook naar door materieel behoud te versterken. Het gebruik van planten in de graftuin wijst dan weer op de tijdelijkheid. Het graf zelf is met een van taxus en buxus voorziene graftuin bedekt en heeft samen met de grafplaten een hoge ensemblewerking.

2.2. Motivering van het type bescherming

Het grafteken Lasserre wordt beschermd als monument. Het Onroerenderfgoeddecreet definieert een monument als volgt: "een onroerend goed, werk van de mens of van de natuur of van beide samen, met inbegrip van de cultuurgoederen die er integrerend deel van uitmaken, inzonderheid de bijhorende uitrusting en de decoratieve elementen van algemeen belang wegens de erfgoedwaarde(n)."

Het grafteken is een bouwkundig relict zonder verdere contextwaarde. Er is geen ruimere context aanwezig die een ruimere bescherming verantwoordt. Een bescherming als monument is de meest geëigende beschermingsvorm.

2.3. Motivering van de afbakening van de bescherming

¹⁷ Zie bijlage 5.4. ONDERZOEKSVERSLAG 'FUNERAIR ERFGOED IN DE VLAAMSE RAND'.

De afbakening van het beschermd onroerend goed is opgenomen op het plan dat als bijlage bij het ministerieel besluit is gevoegd. Alle kadastrale percelen gevat door de bescherming zijn opgenomen in artikel 1 van het ministerieel besluit.

De bescherming beperkt zich tot de voetafdruk van het grafteken Lasserre, meer bepaald de graftuin en de bakstenen muur over de volledige lengte van het grafperceel, met de bronzen grafplaten. Er is geen ruimere erfgoedcontext aanwezig die een bescherming op Vlaams niveau verantwoordt.

2.4. Juridische toestand

2.4.1. Onroerend Erfgoed:

Op het omgevingsplan in bijlage bij dit dossier zijn de beschermingen opgenomen die in de buurt liggen van het onroerend goed waar dit dossier over gaat.

Het grafteken is niet gelegen in een door de UNESCO beschermd gebied of een UNESCO-bufferzone.

De begraafplaats werd opgenomen in de inventaris van het bouwkundig erfgoed onder ID304413 met een beschrijving en een foto van het grafteken Lasserre maar is nog niet vastgesteld.

2.4.2. Ruimtelijke Ordening:

Volgens het gewestplan Halle-Vilvoorde-Asse, goedgekeurd op 6 maart 1977 is de begraafplaats gelegen in een gebied voor gemeenschapsvoorzieningen en openbare nutsvoorzieningen.

De concessie is vervallen sinds 1996.¹⁸

3. BEHEERSVISIE

3.1. Beheersdoelstellingen voor het beschermd onroerend goed

In het beschermingsbesluit zijn beheersdoelstellingen opgenomen. Je vindt die terug onder artikel 3 van het ministerieel besluit. De beheersdoelstellingen moeten de zakelijkrechthouders (eigenaars, erfpachthouders, opstalhouders en leasinggevers) en gebruikers op weg helpen om de erfgoedwaarden maximaal in stand te houden of te verbeteren. Ze hebben de optimale verwezenlijking van de erfgoedwaarden voor ogen.

Ze geven richting aan of vormen een kader voor toekomstig beheer van het beschermd onroerend goed. Zakelijkrechthouders en gebruikers dienen rekening te houden met deze beheersdoelstellingen als ze werken wensen uit te voeren aan het beschermd goed. Ook de overheid houdt met deze doelstellingen rekening als ze over deze werken advies moet geven of als ze toelating moet geven voor die werken.

De beheersdoelstellingen spelen in op de erfgoedwaarden, erfgoedelementen en erfgoedkenmerken opgenomen in artikel 2 van het ministerieel besluit.

¹⁸ Informatie verstrekt door de gemeente op 15 februari 2019.

3.2. Bijzondere voorschriften voor het beschermd onroerend goed

Voor elk beschermd onroerend goed geldt het actief en passief behoudsbeginsel. Dit betekent dat de zakelijkrechthouders en gebruikers het beschermd goed in goede staat moeten houden door de nodige instandhoudings-, beveiligings-, beheers-, herstellings- en onderhoudswerken uit te voeren en dat het verboden is om een beschermd onroerend goed te ontsieren, te beschadigen, te vernielen of de erfgoedwaarden ervan aan te tasten. Het betekent ook dat een zakelijkrechtouder en gebruiker verplicht is het beschermd onroerend goed als een goed huisvader te beheren en het dus niet te verwaarlozen. Alle voorschriften voor de instandhouding en het onderhoud van het beschermd onroerend goed die van toepassing zijn op het beschermd goed zijn opgenomen in artikel 4 van het beschermingsbesluit.

In het Onroerenderfgoeddecreet en Onroerenderfgoedbesluit zijn een aantal algemene voorschriften voor de instandhouding en het onderhoud van beschermd onroerend erfgoed opgenomen, meer bepaald:

- het goed als een goede huisvader beheren en de nodige voorzorgsmaatregelen nemen tegen schade ten gevolge van brand, blikseminslag, diefstal, vandalisme, wind of water;
- de toestand van het goed regelmatig controleren;
- regulier onderhoud uitoefenen;
- onmiddellijk passende consolidatie- en beveiligingsmaatregelen nemen in geval van nood.

3.3. Toelatingsplichtige handelingen voor het beschermd onroerend goed

Voor sommige werken aan het beschermd onroerend goed moet een toelating worden gevraagd. Sommige werken kunnen namelijk een negatief effect hebben op de erfgoedwaarden. Voor alle werken die stedenbouwkundig vergunningsplichtig zijn, of waarvoor een omgevingsvergunning, milieuvergunning of natuurvergunning nodig is, vraagt de vergunningverlenende overheid advies aan het agentschap Onroerend Erfgoed van de Vlaamse overheid.

Voor een aantal werken die niet vergunningsplichtig zijn, moeten de zakelijkrechthouders en gebruikers, voorafgaand aan de uitvoering van de werken, toelating vragen aan het agentschap Onroerend Erfgoed of aan de erkende onroerenderfgoedgemeente. Een overzicht van alle erkende onroerenderfgoedgemeenten is te vinden op www.onroerenderfgoed.be.

De werken waarvoor u toelating moet vragen zijn opgesomd in artikel 5 van het beschermingsbesluit.

4. BRONNEN

- CIVA, Archief, Fonds Lacoste, sepulture au cimetiere de tourneppe 1946 Lasserre.
- Gemeente Beersel, softwareprogramma begraafplaatsbeheer.
- Gemeentearchief Beersel, Gemeentearchief Dworp, concessies begraafplaats, Jean Lasserre.
- CULOT M., HENNAUT E. & LIESENS L. 1999: *Catalogue des collections tome II Archives d'Architecture moderne*, Brussel.
- HENNAUT E. 2003: *Un imaginaire Art Deco, Henry Lacoste*, Brussel.
- HENNAUT E. 2003: Lacoste, Henry in: VAN LOO, A. (red.), *Repertorium van de architectuur in België van 1830 tot heden*, Antwerpen.
- HENNAUT E. & LIESENS L. 2008: *Henry Lacoste, architecte*, Brussel.
- PECQUET B. 2015: De eigen woning van Henry Lacoste in Oudergem een uitzonderlijk ontwerp van een atypische architect, in: WAUTERS T. (ea), *Erfgoed Brussel N°017*, Brussel, Erfgoed Brussel, 100-111.

- VANDEVOORDE J. 2012: Lacoste, Henry in: S.N., *Nouvelle Biographie Nationale, tome 11*, Brussel.
- ANSEEUW A., NEVEJANS A., VAN IMPE E. 2013: *Henry Lacoste* [online], http://www.odis.be/lnk/PS_77864 (geraadpleegd op 26 april 2018).
- AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2018: *Lacoste, Henri* [online], <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/dibe/persoon/3178> (geraadpleegd op 26 april 2018).
- AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2018: Centrale Bibliotheek Katholieke Universiteit Leuven [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/74154> (geraadpleegd op 4 februari 2019).
- AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2018: *Gemeentelijke begraafplaats* [online], <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/304413> (geraadpleegd op 26 april 2018).
- HENNAUT E. en LIESENS L. 2008: *Henry Lacoste, architecte*, Brussel, 73-80.
- http://lampspw.wallonie.be/dgo4/site_ipic/index.php/recherche/recherche (geraadpleegd op 4 februari 2019).
- S.N. s.d.: *Henry Lacoste (1885-1968)* [online], <http://www.hetstillepand.be/lacoste.html> (geraadpleegd op 26 april 2018).
- Informatie verstrekt door Hans Vanden Bosch op 12 en 28 november 2018.
- Informatie verstrekt door P. De Jonge op 10 december 2018.
- Informatie verstrekt door Willy De Braeckelear op 11 november 2018.

5. BIJLAGEN BIJ HET INHOUDELIJK DOSSIER

5.1. Omgevingsplan

5.2. Fotobijlage

De fotoregistratie van de fysieke toestand, gevoegd als bijlage bij het ministerieel besluit, bevat alle relevante foto's voor dit dossier. Er is geen afzonderlijke fotobijlage bij het dossier gevoegd.

5.3. Documentatie

5.4. Onderzoeksverslag 'Funerair erfgoed in de Vlaamse Rand'